

КОМУНІКАТИВНА ЕКОСИСТЕМА ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ПРОСТІР ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА І СМИСЛОТВОРЕННЯ

Яцюрник А. О.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0003-3933-8503

У статті теоретично обґрунтовано поняття комунікативної екосистеми психолога в умовах війни як простору інформаційного посередництва, діалогу, смислотворення та психологічної безпеки. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в ситуації пролонгованої воєнної загрози професійна комунікація психолога розгортається в полі травматичного досвіду, інформаційного перевантаження, емоційної напруги, невизначеності та порушеної безпеки. Метою статті є теоретичне обґрунтування поняття комунікативної екосистеми психолога в умовах війни як простору інформаційного посередництва і смислотворення, а також визначення її структурних компонентів, функцій та значень для забезпечення психологічної безпеки професійної взаємодії. В основу покладено метод теоретичного реконструювання суб'єктної архітекτονіки феномена комунікативної екосистеми психолога. Методологічну основу дослідження становлять інтерсуб'єктивний і кризово-психологічний підходи, теорія комунікативної дії, концепція інформаційного посередництва, екосистемне бачення професійної взаємодії, а також філософсько-системні ідеї Г. Бейтсона та доктрина складного мислення Е. Морена. Запропоновано авторське визначення комунікативної екосистеми психолога в умовах війни як динамічної системи професійних, інформаційних, етичних, емоційно-регуляторних, цифрових, інституційних і рефлексивних взаємодій. Виокремлено сім таких структурних компонентів цієї екосистеми: клієнтсько-діалогічний, інформаційно-посередницький, смислотворчий, етико-безпековий, цифрово-комунікативний, професійно-спільнотний і рефлексивний. Визначено їхню функціональну спрямованість: діалогічну, орієнтаційну, смислотворчу, деонтологічну, захисну, стабілізаційну та ресурсну. Показано, що комунікативна екосистема психолога забезпечує не лише ефективність професійної взаємодії, але й підтримання психологічної безпеки, смислову інтеграцію досвіду війни та професійне самозбереження фахівця.

Ключові слова: комунікативна екосистема, психолог, війна, інформаційне посередництво, смислотворення, психологічна безпека, професійна комунікація.

Yatsiuryk A. O. The psychologist's communicative ecosystem in a war zone as a space for information mediation and meaning-making

The article provides a theoretical justification for the concept of a psychologist's communicative ecosystem in a wartime context as a space for information mediation, dialogue, meaning-making and psychological safety. The relevance of this research stems from the fact that, in a situation of prolonged military threat, a psychologist's professional communication takes place against a backdrop of traumatic experiences, information overload, emotional strain, uncertainty and compromised safety. The aim of this article is to provide a theoretical justification for the concept of the psychologist's communicative ecosystem in wartime as a space for information mediation and meaning-making, and to identify its structural components, functions and significance for ensuring the psychological safety of professional interaction. The study is based on the method of theoretical reconstruction of the subjective architectonics of the phenomenon of the psychologist's communicative ecosystem. The methodological framework of the study is based on the intersubjective and crisis-psychological approaches, the theory of communicative action, the concept of information mediation, an ecosystemic view of professional interaction, as well as the philosophical-systemic ideas of G. Bateson and E. Morin's doctrine of complex thinking. The authors propose a definition of the psychologist's communicative ecosystem in wartime

as a dynamic system of professional, informational, ethical, emotional-regulatory, digital, institutional and reflective interactions. Seven structural components of this ecosystem are identified: client-dialogical, information-mediating, meaning-creating, ethical-security, digital-communicative, professional-community and reflective. Their functional orientations are defined as follows: dialogical, orientational, meaning-making, deontological, protective, stabilizing and resource-oriented. It is demonstrated that a psychologist's communicative ecosystem ensures not only the effectiveness of professional interaction, but also the maintenance of psychological safety, the meaningful integration of war experiences, and the professional self-preservation of the specialist.

Keywords: *communicative ecosystem, psychologist, war, information mediation, meaning-making, psychological safety, professional communication.*

Вступ. У ситуації війни професійна комунікація психолога набуває особливої складності, оскільки розгортається в полі травматичного досвіду, інформаційного перевантаження, емоційної напруги, невизначеності та порушеної психологічної безпеки. За таких умов психолог є не лише фахівцем, який надає допомогу, а й комунікативним посередником між травматичною інформацією, суб'єктивним досвідом людини, соціальним контекстом і потребою у смисловій інтеграції пережитого. Саме тому актуальним є обґрунтування поняття комунікативної екосистеми психолога в умовах війни як простору інформаційного посередництва, діалогу, інтерсуб'єктивного розуміння і смислотворення.

Методологічну основу дослідження становлять інтерсуб'єктивний та кризово-психологічний підходи, теорія комунікативної дії, концепція інформаційного посередництва та екосистемне бачення професійної взаємодії психолога. З огляду на базові позиції інтерсуб'єктивного підходу, де комунікація психолога розглядається як діалогічний простір взаємного розуміння, у якому досвід клієнта визнається, вербалізується й набуває смислової цілісності [13], та кризово-психологічного підходу, який дає змогу розглядати комунікацію психолога як форму професійної підтримки людини в ситуації загрози, втрати, невизначеності та травматичного напруження [5], констатуємо, що саме в умовах війни ці підходи є орієнтиром професійної діяльності психолога, адже вони пов'язані зі стабілізацією емоційного стану, відновленням відчуття безпеки й контролю, активізацією ресурсів, попередженням дезорганізації та створенням умов для поступового осмислення кризового досвіду.

Теорія комунікативної дії дає змогу розглядати професійну комунікацію психолога як процес, спрямований не на односторон-

ній вплив, а на досягнення взаєморозуміння, визнання досвіду іншого та формування інтерсуб'єктивного простору діалогу [1]. Концепція інформаційного посередництва дає змогу інтерпретувати діяльність психолога в умовах війни як допомогу людині в осмисленні, критичному впорядкуванні та психологічному привласненні інформації, що надходить із травматичного соціального середовища [13]. Екосистемний підхід забезпечує можливість описати професійну комунікацію психолога як багаторівневу систему взаємодій, що охоплює клієнта, професійну спільноту, інституції, цифровий простір і внутрішньорефлексивну позицію самого фахівця [3].

З-поміж численних доробків можна відзначити значну кількість публікацій, де професійна діяльність психолога розглядається в межах деталізації психологічного змісту його комунікативних компетентностей [2; 6; 11], однак бракує робіт з узагальнення комунікативних якостей в єдину систему, яка, за словами О. Кочаряна, складала б орієнтувальний стандарт для психолога [7]. Вважаємо, що презентований матеріал є однією з таких спроб.

Метою статті є теоретичне обґрунтування поняття комунікативної екосистеми психолога в умовах війни як простору інформаційного посередництва і смислотворення та визначення її структурних компонентів, функцій і значень для забезпечення психологічної безпеки професійної взаємодії.

Методи та методики дослідження. В основу покладено метод теоретичного реконструювання суб'єктної архітекτονіки феномена комунікативної екосистеми психолога в ракурсі виявлення методологічних можливостей кожного складника його структурно-функціональної організації.

Результати. Передусім презентований матеріал відрізняється тим, що комунікативна сфера діяльності психолога розглядається не через сукупність окремих комунікативних компетентностей, а через поняття комунікативної екосистеми психолога. Такий підхід дає змогу вийти за межі вузького розуміння професійної комунікації як набору операційних навичок, технік взаємодії або інструментів передавання інформації. Теоретичне спрощення інформаційно-комунікаційних компетентностей лише до компетенцій у сфері інформації, комунікації та розвитку функціональних умінь, навіть з урахуванням концепції метаграмотності, є недостатнім, якщо воно відривається від життєвого досвіду, соціального контексту, повсякденних знань і рефлексивної практики [16].

Натомість у межах запропонованого підходу комунікативна екосистема психолога постає як багаторівневий простір професійної взаємодії, у якому наукове знання поєднується з досвідом людини, її життєвими смислами, емоційними станами, інформаційними потребами та соціальними зв'язками. Саме таке поєднання повсякденного і наукового знання відкриває можливість розвитку інформаційно-комунікативних компетентностей психолога як рефлексивної практики, що сприяє не лише ефективному професійному спілкуванню, а й соціальним інноваціям, колективній підтримці, проактивній взаємодії та смислотворенню, що так важливо в умовах війни [14]. Отже, комунікативна екосистема психолога під час війни – це динамічна система професійних, інформаційних, етичних, емоційно-регуляторних, цифрових, інституційних і внутрішньо рефлексивних взаємодій, у межах яких психолог здійснює інформаційне посередництво, підтримує діалог, сприяє смислотворенню, забезпечує психологічну безпеку клієнта та зберігає власну професійну ресурсність.

У наших розмірковуваннях важливим методологічним підґрунтям є філософсько-системні ідеї Г. Бейтсона та концепція складного мислення Е. Морена. Зокрема, у контексті «екології розуму» Г. Бейтсона комунікація розглядається не як лінійна передача повідомлення від одного суб'єкта до іншого, а як система відмінностей, контекстів, зворотних

зв'язків і взаємних змін. Його положення про інформацію як «різницю, що має значення» дає змогу інтерпретувати професійну комунікацію психолога як процес виявлення, уточнення і смислового опрацювання тих інформаційних, емоційних і символічних відмінностей, які змінюють стан людини та її спосіб орієнтації в реальності [15].

Для аналізу комунікативної екосистеми психолога в умовах війни особливого значення набуває доктрина складного мислення Е. Морена [17]. Її системний, рекурсивний та авто-еко-організаційний принципи дають змогу розглядати професійну комунікацію психолога як багаторівневу систему взаємодій, у якій психолог, клієнт, травматична інформація, соціальний контекст, цифрове середовище, професійна етика та внутрішній стан фахівця перебувають у постійній взаємозалежності. У такій логіці комунікативна екосистема психолога постає не як сукупність окремих компетентностей, а як складна динамічна система, що саморегулюється через діалог, зворотний зв'язок, рефлексію, інформаційне посередництво і смислотворення.

У контексті аналізу комунікативної екосистеми психолога доцільно враховувати розмежування технічно-професійних і соціально-особистісних компетентностей. Якщо технічно-професійні компетентності пов'язані зі знаннями, процедурами та методами фахової діяльності, то соціально-особистісні компетентності охоплюють міжособистісні, емоційні й соціальні здатності, необхідні для ефективної професійної взаємодії. У діяльності психолога в умовах війни саме соціально-емоційні компетентності набувають особливого значення, оскільки забезпечують здатність до емпатійного слухання, емоційної саморегуляції, підтримання психологічно безпечного контакту та конструктивної комунікації з людьми, які перебувають у стані стресу, втрати або травматичного напруження [18].

Спробуємо змодельовати комунікативну екосистему психолога, у якій, на нашу думку, можна виокремити сім взаємопов'язаних компонентів.

Для візуалізації комунікативної екосистеми психолога в умовах війни пропонуємо її схематичний формат (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок компонентів і функцій комунікативної екосистеми психолога в контексті війни

Екосистемний компонент та його зміст	Функціональна спрямованість	Взаємодія з контекстом війни
КЛІЄНТСЬКО-ДІАЛОГІЧНИЙ – активне слухання; – емпатія та прийняття; – безпечна мова взаємодії; – кризова підтримка	ДІАЛОГІЧНА створення простору безпечного проговорення досвіду війни	РЕГУЛЯЦІЯ НЕБЕЗПЕКИ Й ТРАВМИ трансформує індивідуальний травматичний досвід та гостру реакцію на небезпеку через безпосередній терапевтичний контакт
ІНФОРМАЦІЙНО-ПОСЕРЕДНИЦЬКИЙ – орієнтація в інформі війни; – робота з новинами й чутками; – відокремлення фактів від емоційного шуму	ОРІЄНТАЦІЙНА – впорядкування інформаційного хаосу; – підтримка критичного мислення	ПОДОЛАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТРАВМУ знижує рівень когнітивного навантаження та дезінформації, виступаючи фільтром проти медіатравматизації клієнта
СМИСЛОТВОРЧИЙ – осмислення травматичного досвіду; – відновлення смислової цілісності; – пошук нових життєвих опор	СМИСЛОТВОРЧА – підтримка осмислення пережитого; – відновлення бачення майбутнього	ОПРАЦЮВАННЯ ВТРАТ допомагає адаптуватися до умов екзистенційної невизначеності та інтегрувати досвід непоправних втрат у нову життєву парадигму
ЕТИКО-БЕЗПЕКОВИЙ – суворі конфіденційність; – професійна відповідальність; – недопущення ретравматизації; – захист гідності клієнта	ДЕОНТОЛОГІЧНА підтримання професійних меж, етики та психологічної безпеки	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ контрбалансує загальну соціальну нестабільність, виступаючи непохитним гарантом етичної безпеки та опори для особистості
ЦИФРОВО-КОМУНІКАТИВНИЙ – онлайн-консультування й вебіари; – психоедукаційні дописи; – кризові чати та месенджери; – дистанційні групи підтримки	ЗАХИСНА забезпечення безпечного, доступного і комфортного формату взаємодії	ДОСТУП ДО ПІДТРИМКИ задовольняє гостру потребу у психологічній підтримці незалежно від фізичного розташування клієнта (в евакуації, під обстрілами)
ПРОФЕСІЙНО-СПІЛЬНОТНИЙ – супервізія та інтервізія; – міждисциплінарна співпраця; – маршрутизація складних клієнтів; – професійне удосконалення	СТАБІЛІЗАЦІЙНА – підтримка професійної опори психолога; – підвищення узгодженості допомоги	ПРОТИДІЯ ХАОСУ дає змогу системно структурувати надання допомоги в умовах дезорганізації та соціального напруження
РЕФЛЕКСИВНИЙ – усвідомлення власного стану й меж; – профілактика виснаження; – моніторинг емоційної залученості; – запобігання вторинній травматизації	РЕСУРСНА збереження професійної стійкості, саморегуляції та внутрішніх ресурсів психолога	АНТИВИГОРАННЯ В КРИЗІ захищає самого фахівця від кумулятивного впливу воєнних факторів, відновлюючи потенціал для тривалої практичної діяльності

Клієнтсько-діалогічний компонент відображає безпосередню професійну взаємодію психолога з клієнтом і охоплює активне слухання, емпатію, прийняття, безпечну мову, кризову підтримку, здатність працювати з мовчанням, сльозами, тривогою, страхом, злістю, провинною та безсиллям. Його діалогічна функція полягає у створенні простору, в якому людина може говорити про досвід війни без осуду, тиску й ретравматизації.

Інформаційно-посередницький компонент передбачає здатність психолога допомагати людині орієнтуватися в інформаційному полі війни: новинах, повідомленнях про небезпеку,

соціальних мережах, чуток, травматичних образах, суперечливих оцінках подій. Його основна орієнтаційна функція полягає у впорядкуванні інформаційного хаосу, що допомагає клієнтові відокремити факт від емоційного шуму, назвати переживання, знизити рівень дезорганізації та поступово повернути здатність критично мислити.

Смислотворчий компонент пов'язаний з допомогою клієнтові у поступовому відновленні смислової цілісності досвіду, оскільки війна руйнує звичні смислові опори: безпеку, майбутнє, стабільність, справедливість, контроль, довіру до світу. Його смислотворча

функція полягає у підтримці осмислення травматичного досвіду, пошуку нових опор, інтеграції пережитого в особистісну історію та відновленні здатності людини бачити власне майбутнє.

Етико-безпековий компонент охоплює конфіденційність, професійну відповідальність, недопущення ретравматизації, коректність мови, обережність у роботі з травматичними історіями, нормативне використання прикладів, захист гідності клієнта та дотримання професійних меж. Його деонтологічна функція розкриває необхідність підтримання етичних норм, професійної відповідальності й психологічної безпеки взаємодії.

Цифрово-комунікативний компонент характеризує професійну діяльність психолога в цифровому середовищі та охоплює онлайн-консультування, психоедукаційні дописи, вебінари, кризові чати, месенджери, соціальні мережі, дистанційні групи підтримки. В умовах війни цифрова комунікація стає не лише інструментом доступності психологічної допомоги, а й умовою підтримання контакту з людьми, які перебувають у ситуації переміщення, небезпеки, ізоляції або обмеженого доступу до очної допомоги. Його захисна функція полягає у забезпеченні безпечного, доступного, етично врегульованого й психологічно комфортного формату взаємодії з клієнтом.

Професійно-спільнотний компонент відображає взаємодію психолога з колегами, супервізорами, інтервізійними групами, лікарями, соціальними працівниками, освітянами, волонтерами, громадськими організаціями та іншими фахівцями допоміжних професій. В умовах війни психолог не може залишатися ізольованим, адже його комунікативна екосистема потребує професійної підтримки, маршрутизації клієнтів, обміну досвідом, міждисциплінарної взаємодії та постійного професійного вдосконалення. Основною функцією цього компоненту є стабілізаційна, оскільки він забезпечує професійну опору психолога, знижує ризик ізоляції фахівця, підсилює якість допомоги клієнтові та сприяє узгодженості дій у системі психологічної, соціальної, медичної та освітньої підтримки.

Рефлексивний компонент пов'язаний з усвідомленням психологом власного стану, професійних меж, рівня виснаження, емоційної залученості, ризику вторинної травматизації та потреби у відновленні. В умовах війни цей компонент набуває особливого значення, оскільки сам психолог є частиною суспільства, яке переживає воєнну загрозу, втрати, невизначеність і тривале емоційне напруження. Його ресурсна функція полягає у збереженні професійної стійкості психолога, підтриманні здатності до саморегуляції, своєчасному розпізнаванні ознак виснаження, зверненні до супервізії чи професійної підтримки та відновленні внутрішніх ресурсів, необхідних для безпечної та ефективної допомоги іншим.

Узагальнюючи, комунікативна екосистема психолога в умовах війни постає як складна багаторівнева система професійної взаємодії, у якій клієнтсько-діалогічний, інформаційно-посередницький, смислотворчий, етико-безпековий, цифрово-комунікативний, професійно-спільнотний і рефлексивний компоненти взаємно доповнюють один одного. Їхня функціональна єдність забезпечує не лише ефективність професійної комунікації психолога, а й підтримання психологічної безпеки, смислової інтеграції досвіду війни та професійного самозбереження фахівця.

Дискусія. Презентована теоретична систематизація є логічним продовженням попередніх ідей екофасилітативного підходу П. Лушина, в якому локалізовані «недирективне керування саморозвитком особистості», «процес толерування невизначеності», «створення атмосфери екологічного ставлення до дійсності», «рух смислів чи перехідних форм в умовах кризи», «підтримання ритму саморозвитку певної психічної чи соціальної екосистеми», які відповідають за створення такого соціального середовища, яке знімало би проблему дезінтеграції чи відчуження обох сторін взаємодії [10]; базових аспектів життєво-стильового концепту мотиваційно-смислової регуляції особистісної реалізації психологів за Ж. Вірною, який є теоретичним орієнтиром в обґрунтуванні актуально-функціональної та потенційно-перспективної сфер життєдіяльності фахівця в багаторівневих регуляційних системах діяльності й свідомості та пояснює прояв мотиваційно-

смісловій регуляції в життєвому стилі особистості [4]; основних позицій щодо вивчення феномена професійної безпеки особистості як інтегративної синергетичної системи з усіма ознаками самоорганізації та самоуправління за О. Лазорко [9]. Також запропонований підхід до вивчення комунікативної екосистеми психолога тісно переплітається з рекурсивним підходом до вивчення соціальної зрілості особистості в ознаках її самопродуктивності [18] та динаміки набуття особистістю якісно нових, «емерджентних» властивостей, а також нових форм зростання самосвідомості та різноманітності форм активності [8].

Спільними ознаками наведених доробків є системні характеристики цілісності, структурності, ієрархічності, взаємозумовленості систем і середовища тощо, що логічно вміщується в комунікативну екосистему психолога під особливих умов війни.

Висновки. Обґрунтовано доцільність використання поняття комунікативної еко-

системи психолога для аналізу професійної діяльності фахівця в умовах війни. Показано, що в ситуації пролонгованої воєнної загрози комунікація психолога не може бути зведена лише до консультування, психоедукації або передачі інформації. Вона функціонує як багаторівнева система взаємодій, у межах якої психолог здійснює інформаційне посередництво, підтримує діалог, сприяє смислотворенню та забезпечує психологічну безпеку професійної взаємодії. Такий підхід дає змогу розглядати психолога не лише як консультанта або носія експертного знання, але й як комунікативного посередника між травматичною інформацією, досвідом клієнта, соціальним контекстом, етичною відповідальністю та потребою у смисловій інтеграції пережитого.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Список використаних джерел

1. Андрієвська В. (ред.). Методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психолога в інформаційному суспільстві. Київ; Кіровоград: Імекс-LTD, 2014. 226 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7562/2/2621_Andreevska.pdf.
2. Вавринів О., Сербін Ю., Пелешенко О. Комунікативна компетентність психолога: між психологічним консультуванням і веденням переговорів. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, Психологія, Медицина*. 2025. № 5 (51). С. 1790–1799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1790-1799](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1790-1799).
3. Вінс В., Лещенко М. Психологічні особливості розвитку комунікативних компетентностей майбутніх психологів в умовах воєнного часу. *Габітус*. 2025. V. 78, Т. 1. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/hbts.78.1.11>.
4. Вірна Ж. Життєво-стильовий концепт мотиваційно-смісловій регуляції: обґрунтування й аналіз. *Психологічні перспективи*. 2004. Вип. 5. С. 66–76.
5. Грись А., Павлюк М. Типи компетентностей психолога при роботі з кризовими станами у клієнтів. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2021. № 1. С. 10–18. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.1.2>.
6. Зарицька В., Корсунська В. Комунікативна компетентність як складова професійної діяльності майбутніх спеціалістів. *Journal of Psychology Research*. 2025. № 31 (14). С. 166–186. DOI: <https://doi.org/10.15421/103110>.
7. Кочарян О., Барінова Н. «Перехресні шляхи»: ще раз про актуальність комбінованого медичного та психологічного підходу до людини як клієнта та пацієнта одночасно. *Психологічне консультування та психотерапія*. 2024. № 21. С. 37–41. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2024-21-06>.
8. Кузікова С. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці. Суми: Видавництво СумДПУ, 2020. 324 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9285>.
9. Лазорко О. Професійне здоров'я у вимірі забезпечення особистісної безпеки фахівця. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2016. Issue 2 (14). Р. 171–184.
10. Лушин П. Деформація і деформалізація освітнього простору в відкритій післядипломній освіті: екофасилітативний підхід. *Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент*. Київ: Інтерсервіс. 2018. С. 191–192.
11. Ніколайчук Г., Демчук О. Психологічні засоби підвищення комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2023. № 2. 104–109. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/19877>.
12. Омельчук О. Соціальна зрілість: ресурсний підхід експлікації компетентності особистості. *Психологічне консультування та психотерапія*. 2022. Вип. 17. С. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-17-02>.

13. Титаренко Т. (ред.). Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід. Кропивницький, 2022. 154 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/TitarenkoDvornikPosb2022.pdf>.
14. Харченко Н. Особливості спілкування психолога з учасниками бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 5 (63). С. 117–124. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-63-5-117-124>.
15. Bateson H. Steps to an Ecology of Mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology. New Jersey London: Northvale, 1987. 535 p.
16. Light J., McNaughton D. Communicative Competence for Individuals who require Augmentative and Alternative Communication: A New Definition for a New Era of Communication? *Augmentative and Alternative Communication*. 2014. № 30:1. С. 1–18.
17. Morin, E. On Complexity. Cresskill, NJ: Hampton Press, 2008. 208 p.
18. Munteanu V.-B. Communication Skills in Psychology. *New Trends in Psychology*. 2021. № 3 (2). P. 23–33. URL: <https://dj.univ-danubius.ro/index.php/NTP/article/view/1407>.
19. Nauchitel O., Kharchenko A., & Yakusheva Y. Dialogue as a Resource: Psychological Support for Adolescents in the Context of Traumatic Experience. *Psychological Counseling and Psychotherapy*. 2025. № 24. P. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2025-24-03>.

References

1. Andriiivska, V. (Ed.) (2014). *Metodolohichni problemy transformatsii komunikatyvnoi kompetentnosti psykhologa v informatsiinomu suspilstvi* [Methodological issues in the transformation of a psychologist's communicative competence in the information society]. Kyiv-Kirovohrad: Imeks-LTD. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7562/2/2621_Andreevska.pdf [in Ukrainian].
2. Vavryniv, O., Serbin, Iu., Peleshenko, O. (2025). Komunikatyvna kompetentnist psykhologa: mizh psykhologichnym konsultuvanniam i vedenniam perehovoriv [A psychologist's communicative competence: between psychological counseling and negotiation]. *Perspektyvy ta inovatsii nauky. Seriya Pedagogika, Psykholohiia, Medytsyna. – Perspectives and Innovations in Science. Series: Pedagogy, Psychology, Medicine*. № 5 (51). 1790–1799. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1790-1799](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1790-1799) [in Ukrainian].
3. Vins, V., Leshchenko, M. (2025). Psykhologichni osoblyvosti rozvytku komunikatyvnykh kompetentnosti maibutnikh psykhologiv v umovakh voiennoho chasu [Psychological characteristics of the development of communication skills among trainee psychologists in wartime conditions]. *Habitus – Habitus*, V. 78, T. 1, 68–71. <https://doi.org/10.32782/hbts.78.1.11> [in Ukrainian].
4. Virna, Zh. (2004). Zhyttievo-stylovyi kontsept motyvatsiino-smyslovoi rehuliatcii: obhruntuvannia y analiz [The lifestyle concept of motivational and meaningful regulation: justification and analysis]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Perspectives*. V. 5. 66–76 [in Ukrainian].
5. Hrys, A., Pavliuk, M. (2021). Typy kompetentnosti psykhologa pry roboti iz kryzovymy stanamy u kliientiv [Types of competencies required of psychologists when working with clients experiencing crisis situations]. – *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia. – Scientific Papers of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology*. № 1. 10–18. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.1.2> [in Ukrainian].
6. Zarytska, V., Korsunska, V. (2025). Komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi diialnosti maibutnikh spetsialistiv [Communicative competence as a component of the professional practice of future specialists]. *Journal of Psychology Research*, 31 (14), 166–186. <https://doi.org/10.15421/103110> [in Ukrainian].
7. Kocharian, A., Barinova, N. (2024). “Perekhresni shliakhy”: shche raz pro aktualnist kombinovanoho medychnoho ta psykhologichnoho pidkhodu do liudyny yak kliienta ta patsiienta odnochasno [“Crossroads”: a further reflection on the relevance of a combined medical and psychological approach to the individual as both a client and a patient]. *Psykhologichne konsultuvannia ta psykhoterapiia – Psychological Counselling and Psychotherapy*. (21). 37–41. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2024-21-06> [in Ukrainian].
8. Kuzikova S. (2020). *Psykhologichni osnovy stanovlennia subiekta samorozvytku vyunatskomu vitsi* [The Psychological Foundations of the Formation of the Self-Developing Individual in Adolescence]. Sumy: Vydavnytstvo SumDPU, 2020. 324 s. Retrieved from: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9285> [in Ukrainian].
9. Lazorko, O. (2016). Profesiine zdorovia u vymiri zabezpechennia osobystisnoi bezpeky fakhivtsia [Occupational health in the dimension of providing personal security of specialist]. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2016. Issue 2 (14). 171–184. [in Ukrainian].
10. Lushyn, P. (2018). Deformatsiia i deformalizatsiia osvithnoho prostoru v vidkrytoi pisliadyplomnoi osvity: ekofasylitativnyi pidkhid [The transformation and de-formalisation of the educational environment in open

- postgraduate education: an eco-facilitative approach]. *Vidkryta osvita: innovatsiini tekhnologii ta menedzhment – Open Education: Innovative Technologies and Management*. Kyiv: Interservis. 191–192 [in Ukrainian].
11. Nikolaichuk, H., Demchuk, O. (2023). Psykholohichni zasoby pidvyshchennia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv [Psychological methods for enhancing the communicative competence of trainee psychologists]. *Nauka i osvita – Science and Education*. № 2. 104–109. Retrieved from: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/19877> [in Ukrainian].
 12. Omelchuk, O. (2022). Sotsialna zrilist: resursnyi pidkhid eksplikatsii kompetentnosti osobystosti [Social maturity: a resource-based approach to explaining personal competence]. *Psykholohichne konsultuvannia ta psykhoterapiia – Psychological Counselling and Psychotherapy*. V. 17. 12–19. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-17-02> [in Ukrainian].
 13. Tytarenko, T. (Ed.) (2022). Yak dopomohty osobystosti v period perekhodu vid viiny do myru: sotsialno-psykholohichni suprovid [How to support individuals during the transition from war to peace: socio-psychological support]. Kropyvnytskyi. Retrieved from: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/TytarenkoDvornikPosb2022.pdf> [in Ukrainian].
 14. Kharchenko, N. (2021). Osoblyvosti spilkuvannia psykholoha z uchasnykamy boiovykh dii [Characteristics of a psychologist's communication with combatants]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defence University of Ukraine*, № 5 (63), 117–124. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-63-5-117-124> [in Ukrainian].
 15. Bateson, H. (1987). Steps to an Ecology of Mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology. New Jersey London: Northvale.
 16. Light, J., McNaughton, D. (2014). Communicative Competence for Individuals who require Augmentative and Alternative Communication: A New Definition for a New Era of Communication? *Augmentative and Alternative Communication*, 30:1, 1–18. 10.3109/07434618.2014.885080.
 17. Morin, E. (2008). On Complexity. Cresskill, NJ: Hampton Press.
 18. Munteanu, V.-B. (2021). Communication Skills in Psychology. *New Trends in Psychology*, 3 (2), 23–33. Retrieved from: <https://dj.univ-danubius.ro/index.php/NTP/article/view/1407>.
 19. Nauchitel, O., Kharchenko, A., & Yakusheva, Y. (2025). Dialogue as a Resource: Psychological Support for Adolescents in the Context of Traumatic Experience. *Psychological Counseling and Psychotherapy*, (24), 21–27. <https://doi.org/10.26565/2410-1249-2025-24-03>.

Дата першого надходження статті до видання: 21.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026